

H. Çetin

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Hazırlık Fakültesi Türk Dili Bölümü Öğretim Görevlisi, Türkistan, Kazakistan (halilcetin015@hotmail.com)

**Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Ahlak Anlayışı ve Dinî Motifler
Üzerine İnceleme**

Özet

Türk sözlü geleneği, nesiller boyu halkın hafızasında yaşamıştır. Bu kültürel bellek, halkın duygu ve düşüncelerini kendilerine has anlatım tarzı ile aktaran âşık ve ozanlar aracılığıyla günümüze kadar gelmiştir. Bu sözlü kültürün aktarılmasında önemli isimlerden birisi de Karacaoğlan'dır. Şiirlerindeki sevgi, özlem, doğa tasvirleri, sazının ve sesinin etkileyciliğiyle halkın gönlünde büyük yer etmiştir. Halk tarafından şiirleri dilden dile söylenmiş ve kimi şiirleri türküleşmiştir. Bir aşk şairi olarak bilinen Karacaoğlan'ın bu şiirlerinin yanı sıra hem tasavvufi hem de dinî özellikler görülen etkili şiirleri de vardır. Bu şiirlerine bakıldığında gönül dilinin güçlülüğünün yanında, manevi nitelikteki şiirlerinin de halk tarafından sevildiğini görmekteyiz. Biz bu çalışmamızda, Karacaoğlan'ın ahlak anlayışını ve şiirlerine dinî motiflerin nasıl yansıdığını ve bu yansımaların yaşadığı dönem açısından sözlü kültür bağlamındaki işlevini ve rolünü inceleyeceğiz.

Anahtar kelimeler: sözlü Kültür, âşıklık geleneği, Karacaoğlan, ahlak ve din

H. Çetin

Teacher, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan (halilcetin015@hotmail.com)

**Investigation on Moral Understanding and Religious Motives in
Karacaoğlan's Poems**

Abstract

The Turkish oral tradition has lived in the memory of the people for generations. This cultural memory has been brought up to day by means of bards and minstrels who convey the feelings and thoughts of the people with their own way of expression. One of the important names in this oral tradition is Karacaoğlan. In his poems, love, longing, depictions of nature have taken place in the heart of the people with the impressiveness of his poetry and voice. Their poems were sung by the people and some of their poems were sung. Karacaoğlan, known as a love poet, has influential poems which show both mysticism and religious features behind these poems. Looking at these poems, we can see that spiritual sentimental poems are loved by the people as well as the strength of the language. In this work, we will examine how Karacaoğlan reflects his understanding of morality and religious motifs in his poems and the function and role of oral culture in terms of the period in which these reflections lived.

Keywords: Oral culture, Minority tradition, Karacaoğlan, Morality and Religion

Giriş

Çalışmamızın konusu, âşıklık geleneği içerisinde yaşamış olan Karacaoğlan'ın şiirlerindeki ahlak anlayışı ve dinî motifler üzerine metin merkezli bir incelemedir. Bu çalışmada ilk olarak Karacaoğlan'ın yaşadığı dönem ve geleneği hakkında kısa bilgi verildikten sonra şiirleri üzerinden belirlediğimiz ahlaki ve dinî motifler bağlamında Saim Sakaoğlu'nun Karaca Oğlan (2012) ve İsmail Görkem'in Anadolu Âşıkları – I Karacaoğlan, (2016) adlı eserleri üzerinden incelemelerde bulunulacaktır.

Türk sözlü kültür geleneği içerisinde âşık edebiyatının en büyük temsilcilerinden birisi de saz ve söz ustası olan ozan Karacaoğlan'dır. Şiirlerinde, yaşamış olduğu Güney Anadolu'nun ve Torosların ruhunun yansımaları vardır. Karacaoğlan, yaşadığı coğrafyanın kültürünü şiirlerinde ilmik ilmik işleyerek halkın gönlünde yer etmiştir. Aşk, doğa, gurbet, yaşlılık, yoksulluk, ayrılık, özlem gibi sevgi konulu şiirlerinin yanı sıra ahlak anlayışını yansıtan, ölüm, cennet cehennem, sırat köprüsü, ahiret inancı gibi dinî temalı şiirleri de vardır. Karacaoğlan, yaşadığı coğrafyanın maddi-manevi bütün kültürel değerlerini şiirlerinde yansıtmıştır diyebiliriz.

1. Karacaoğlan'ın Yaşadığı Dönem ve Geleneği

Sözlü kültür bağlamı içerisinde âşıklık geleneğinin halk arasında yayılıp sevilmesi sonucunda bazı âşıklar ve ozanlar halkın gönlünde hep yaşamıştır. Bu kişilerden birisi de gönül ve doğa ozanı olan Karacaoğlan'dır. “Bu, onun şiirlerini halkın diliyle söylemesinin ve bundan dolayı büyük bir şöhret kazanarak, şiirlerinin geniş bir coğrafyada hafızalarda yer etmesinin bir sonucudur.” [1, s. 123] şeklindeki sözlerden de anlaşıldığı gibi Karacaoğlan, bir halk ozanıdır. Aynı zamanda Karacaoğlan'ın, halkın gönlünde ve dilinde “bir ermiş, bir veli” olarak [2, s. 87] görülmesi onun halk nazarındaki yerini göstermesi açısından önemlidir.

Karacaoğlan'ın hayatı hakkında kesin bilgilere ulaşılamamaktadır. Ancak bazı şiirlerinden yaşadığı dönem hakkında birtakım bilgilere ulaşabilmekteyiz. Yaşadığı coğrafya ve dönem hakkında araştırma yapanlardan Şükrü Elçin, “Kara Oğlan ad veya mahlaslı şairin de 16'ncı yüzyılda yaşadığını kat'î süratle öğrenmiş bulunuyoruz.” [3, s. 489] şeklinde bir bilgi verirken, Saim Sakaoğlu, “Doğum tarihinden değil, belki doğum yüzyılından söz edilebilir. O da, bize göre 17. yüzyıldır.” [4, s. 109] gibi bir fikir sunmuş, İsmail Görkem ise “Karacaoğlan, XVII. yüzyılda yaşadığı rivayet edilen “Çukurovalı Karacaoğlan”dır [5, s. 29] diyerek görüşünü belirtmiştir.

Ayrıca bazı bilim adamları tarafından “Karac’oğlan şiirlerinin işlek ve renkli dili ancak 17. yüzyıla yaklaşıyor.” [6, s. 152] şeklinde bir ifadeyle onun yaşadığı dönem hakkında düşünce ve tahminini dile getirilmiştir. Bize göre bütün bu değerlendirmeler ışığında Karacaoğlan’ın 16. yüzyılın son dönemi ile 17. yüzyıl içerisinde yaşamış bir ozan olduğu söylenebilir. Çünkü şiirlerinde kullandığı dil ve bazı şiirlerinde yaşadığı dönem hakkındaki verdiği bilgiler neticesinde, Karacaoğlan’ın yukarıda belirttiğimiz zaman aralığında yaşadığını ifade edebiliriz.

16. ve 17. yüzyılda yaşadığı varsayılan Karacaoğlan’ın ömür sürdüğü dönemde Osmanlı Devleti her iki yönde de seferler düzenlemektedir. Bu seferler neticesinde bazı topraklar elde edilmiştir. Yapılan savaşlar ve ülke içerisindeki toprak yönetimi anlayışının bozulması neticesinde köylü Anadolu halkı zor zamanlar geçirmeye başlamıştır. Tımar sistemi bozulmuş; köylü, beylerin ve ağaların elinde ezilmeye başlamıştır. İşte bu zor ve karmaşık yıllar içerisinde Karacaoğlan yaşadığı dönemi yansıtan birkaç söz söylemiştir. Ozanın bu dönemi yansıtan, “Rağbet kalmadı hiç yoksula bayda” [7, s. 19] sözlerini içeren şiirinden yaşadığı dönemde zengin olan beylerin halka iyi davranmadığı görülmektedir. Bunun yanında “Yerleşik köylü kültürünün yaratıp yeşerttiği âşık şiirimizi, göçebenin toplum yapısına aktaran” [2, s. 11], onların gönül dünyalarına sazi ile nakış nakış işleyen ozan, şiirlerinde hem devrinin olaylarını yansıtmış hem de sevgi, doğa, özlem, ayrılık gibi konuları dile getirmiştir. Bu şiirlerinin yanında Karacaoğlan’ın bazı şiirlerine baktığımızda “Yunus Emre’nin havasını taşıyan birkaç mistik şiiri, ‘Beş vaktini komayıp kılan öğünsün’ mısralarının yer aldığı, ‘Gittiğimiz yollar din İslâm yolu’ deyişlerinin bulunduğu, Molla Hünkâr’dan, Hacı Bektaş’tan” [8, s. 29] söz ettiği, ahlaki ve dinî içerikli konuların da işlendiği görülmektedir.

Karacaoğlan’ın yaşadığı döneme ait geleneğe baktığımızda onu, yaşadığı coğrafyanın bütün dokusunu yansıtan ve gönlündeki aşkların sazında hayat bulduğu bir ozan olarak görmekteyiz. Türkmenistan, Azerbaycan ve Anadolu sahasında şiirleri bilinen ozanın, “Türkmenistan, Azerbaycan ve Osmanlı-Türk coğrafyasındaki rivayet ve şiirlerdeki benzerlikler” [5, s. 25-26] göz önüne alındığında şiirlerinin ve geleneğinin sözlü kültür içerisindeki yeri önemlidir. Bu geleneğin daha sonra başka ozan ve şairlerce sürdürülmesi, şiirlerini icra edişi onun kendine has bir gelenek oluşturduğunu göstermektedir. Bu gelenekten “Kâtibi, Kul Mustafa, Kuloğlu, Gevherî” [8, s. 19] etkilenmiştir. Karacaoğlan, şiirlerinde halkla bütünleşmiş ve yaşadığı dönemdeki kişilerin dil ve gönül birlikteliğinden beslenmiştir. Birlikteliğin dokumuş olduğu şiirler, Torosların yankılanan

sesi olmuştur. “Karac’oğlan adına bağlanan şiir-türkü geleneğini bu elbirliği, bu imece dokumuş. O kadar ki, Karac’oğlan mı halkın dilinden konuşuyor, yoksa halkımız mı Karac’oğlan’da dile geliyor.” [6, s. 152] bunu ayırmanın zor olduğu bu bütünlükten anlaşılmaktadır. Bir ozan veya âşığın şiiri, cönk sayfalarından taşıp halkın gönlünde yer edip dilinde yankılanmaya başladıktan sonra bazı yönlerden değişmelere uğramaya başlar ve yıllar sonra ilk formundan uzaklaşarak değişir. Bu değişim sonucunda ortaya bir ozanın veya âşığın geleneği çıkar ve böylece bu gelenek etrafında yeni ozanlar, âşiklar oluşur. “Bunlara Pir Sultan geleneği, Yunus Emre geleneği, Karaca’oğlan geleneği” [6, s. 154] örneklerini verebiliriz. İşte Karacaoğlan geleneği, birçok ozan ve âşığa tesir etmiş ve onun izinden giderek şiirler yazmalarına etki etmiştir. Karacaoğlan’ın oluşturduğu bu gelenek içerisinde yer alan şiirlerindeki coşku ve lirizmin yanı sıra; dinî motifli şiirlerini de görebiliriz.

2. Ahlak Anlayışı

Konargöçer yaşam kültürü içinde dünya güzelliklerine, doğaya ve beşeri güzelliklere sıkı sıkıya bağlı bir yaşam felsefesine sahip olan Karacaoğlan’ın yaşamının bazı bölümlerinde sevdiği kızlar üzerine yazdığı şiirlerde onun ahlak anlayışının izlerini şöyle görebiliriz:

Köyüne vardım da ezan okunmaz
Ezan sesi kulağıma dokunmaz
İnsanın içinde yâre bakılmaz
Ara bul tenhasın gel dedi bana [5, s. 76].

Karacaoğlan’ın yukarıda toplumsal ahlak kurallarına dikkat ettiği görülürken

Eğer âşık isen varak hâkime
Gayri ben seninim bil dedi bana [5, s. 77].

burada ise, ozanın ahlak anlayışından örnekler verdiği görülmektedir. Aynı zamanda sevdiğini gelip geçici biri olarak görüp de onunla gönül eğlendirme niyetinde olmadığını, onunla nikâhlanarak bir ömür boyu kendisine gönül bağı ile bağlı kalacağını mesajını da verdiği görülmektedir.

Şimdiki zamanda kızlar
Yalvarır oğlana gel diyü diyü [5, s. 130].

Yukarıdaki mısralarda yaşadığı dönemdeki ahlak anlayışının değiştğini ve artık erkeklerin değil kızların erkekleri sevgili olarak çağırdıklarını söyler. Bu durumu bir başka şiirinde şu sözlerle ifade eder:

Aman da deli gönül amana
Kalmadı iyi gün devr-i zamana
Cevheri de denk ettiler samana
Yük masnıtın bulmaz tay olmayınca [4, s. 378].

Cevheri samana denk etmeleri, masnıtın da taya denk olması sözleri ile dengelerin değiştğini, insanların birbirine destek olmadıklarını vurgulamıştır.

Sevgilisine duyduğu aşk ahlakını ve ona nasıl sevdalı bir yiğit olduğunu şu mısralarında görmekteyiz:

Yiğit olan gizli sırrını bildirmez
Güzel olan gül benzini soldurmaz
Her olur olmaza meyil aldurmaz
Bir şahan avlar da bazım var benim [5, s.282].

Yaşadığı hayat boyunca yalan ile kimseyi kandırmadığını, hak yemediğini ve dürüstlük anlayışıyla toplum içerisinde yaşamını sürdürdüğünü,

Harama malım(1) helâl diye satmadım
Ben işime hiçbir hile katmadım [5, s. 312].

yukarıdaki sözleri ile dile getirirken ozan, aynı zamanda devrinin de ahlak anlayışı üzerine dikkat çekmekte, yaşadığı coğrafyadaki veya gezdiği yerlerdeki insanları kandıran ve onları aldatan kişilere de dolaylı olarak değinmektedir.

Ozanın, yaşadığı yerden veya dost evinden ayrılırken geride kalanlardan helâllik istemesi, inanç ahlakı ve kul hakkı anlayışının yansımaları şu dizelerinde görülmektedir:

Helâl eylen tuz ekmeğın hakkını
Ben varamam yollarımı bağlar var [5, s. 442].

Ozanın kimi zaman toplumsal ahlak anlayışının dışına çıktığı, bunun daha çok sevgili ile buluşmalarındaki anlarda yaşandığı görülmektedir:

Gönül farımadı güzel sevmekten
Ak göğsü penbe de gümüş düğmeden
(Gel) sarılalım anan atan duymadan
Tenhada şeftali verdi bir gelin [5, s. 369].

Doğruluk, zenginlik ve fakirlik ahlakının toplumdaki yansımaları ozan şiirinde şöyle dile getirir:

Döner (?) ise gökte yıldız ay ise	N'iderler be yahu beni n'iderler
Ararlar bulurlar aslın soy ise	Doğru(yu) koyup eğri yola giderler
Sayarlar hatırın malın çok ise	Malı olmayana divâne derler
İster(se) zerre kadar aklın olmasın	İsterse bildiğin âlem bilmesin [5, s. 397].

Yukarıdaki mısralarında ozanın, eğer ki zenginsen arkada arayan soran insanlar olacağını, aynı zamanda bu durumun bilgi seviyesi ile ilgili olmadığını vurguladığını görüyoruz ki bu da onun zenginlik fakirlik ahlak anlayışını şiirlerinde yansıttığını göstermektedir. Ayrıca, toplum içerisinde kimlerin saygı ve itibar gördüğüne de değinmiştir.

Karacaoğlan'ın erdemli olmayı ve toplum içerisindeki konuşma ahlakının veya davranış tarzının nasıl olması gerektiğini öğüt verici bir şekilde anlattığı şiiri şu şekildedir:

Dinle sana bir nasihat edeyim	Mecliste ârif ol kelâmı dinle
Hatırdan gönülden geçici olma	El iki söylerse sen birin söyle
Yiğidin başına bir iş gelince	Elinden geldikçe sen eylik eyle
Anı yad ellere açıcı olma	Hatıra dokunup sen yıkıcı olma [4, s. 384].

Bu dizinde de görüldüğü gibi halk içerisinde şiirlerini dile getirirken sevgiyi, aşkı ve doğal güzellikleri ele almasının yanında toplumsal ahlak kurallarına uyulmasını da öğütlediği, az konuşup öz konuşmayı yeğlediği, insanların kötülükten uzak durup iyilik etmesi ve hatır gönül sayıp karşısındaki insanı kırmaması gerektiği gibi toplumsal ahlak değerlerini de işlediği görülmektedir.

Kötü insanın kimseye faydası dokunmayacağını ve mert, dürüst olan kişinin her zaman toplum içerisinde fark edileceğini ozan şöyle dile getirir:

Zehirdir kötünün ekmeği yenmez
Mert olan erkeğin ışığı sönmez [4, s. 415].

Ozanın yukarıda incelediğimiz şiirlerinde ahlak kavramının da önemli bir yer ettiği görülmektedir. Karacaoğlan'ın buraya kadarki incelediğimiz ahlak temalı şiirlerinden sonra çalışmamızın ikinci teması olan dinî motifli şiirlerini incelemeye geçeceğiz.

3. Dini Motifler

Halk şairlerinin işledikleri konular genellikle coşku, sevgi, doğal güzellikler olarak dile getirilmektedir. Bunun yanında, “Divan ve hâlk şairleri özellikle aşk anlayışında, rindlik düşüncesinde, ölüm ve hayat karşısında tavırları ile tasavvuf inancına bağlıdır.” [9, s. 33]. Karacaoğlan'da bazı şiirlerinde dinî konuları işlediği görülmektedir. Aşk ve doğa ozanı olan Karacaoğlan, kimi şiirlerinde ahiret, cennet-cehennem, Allah'a yalvarış, kutsal kitaplar, sırat köprüsü, ölüm vb. konuları ele almıştır.

Türk kültüründe cennet ve cehennem kavramı yaygın olarak görülmektedir. Bu yaygınlık âşık ve ozanların şiirlerinde de dile getirilmiş ve topluma ahiret inancı ve iman konusunda hatırlatmalarda bulunulmuştur. Bu hatırlatmalardan birisini de Karacaoğlan'ın şu dizelerinde görmekteyiz:

Karac'oğlan diyor acıdı yaram
Elimden aldırđım gül yüzlü sunam
Kimi cennet ister kimi cehennem
Cennetten beride yolda sual var [5, s. 450].

ifadelerinden de görüldüğü gibi ozanın cennet ve cehennemden önce insanın ömrü boyunca yapmış oldukları amellerden sorguya çekileceğini söylediği aynı zamanda topluma dinî yönden uyarılarda ve hatırlatmalarda bulunduğu görülmektedir.

Yaşamı boyunca kula medet eylememek istemesi ve cennete gitmek için Allah'a duada bulunuşu şiirinde şöyle geçmektedir:

Kadir Mevlâ'm senden bir dileğim var	Kapımıza kara deve çökünce
Muhannat kuluna muhtaç eyleme	Fırtınası şol âlemi yıkınca
Cennet-i Âla'yı nasib et bana	Cehennem'e kul seçilip çıkınca
Sırat Köprüsü'nden yolum bağlama	Kadir Mevlâ'm o kullardan
	eyleme [4, s. 384].

Yukarıdaki mısralarda da görüldüğü gibi ozanın cennete girme isteği ve cehenneme gitmekten kaçındığı görülmektedir. Allah'tan, kendisini ölene kadar kimseye muhtaç etmemesini ve ahirette cennete giden kullarından eylesini dilemektedir.

Karacaoğlan'ın sevgili ile olan atışmasındaki şiirinde Hz. Ali'yi hatırlatmasını ve onun yiğitliğini vurgulamasını şöyle görmekteyiz:

Kız der ki bu sözüne küserim
Zülfün teli ile seni asarım
Tuna'nın kalesi benim hisarım
Gelemem üstüme Ali isen de [4, s. 400].

İman ve sevgiliden ayrılmak istemeyişini dile getirdiği mısrasında ise:

Medet medet âlemleri Yaradan
Yâri benden ben'îmandan ayırma
On sekiz bin âlemleri var eden
Yâri benden ben'îmandan ayırma [4, s. 386].

sözleriyle dinî ve ahlaki olarak yaşamayı nasip etmesini ve imandan şaşıp yanlış yollara saptırmamasını Allah'tan dilemesini görmekteyiz. Ozanın, burada ayrıca sevdiği kız ile ömrünü sürdürmeyi istediğini de görmekteyiz.

İnsanların ömrünün bitip bir gün ahirete geçecekleri günün geleceğini ve o güne kadar yapmış oldukları iyi ve kötü amellerden sorguya çekileceklerini ozan şöyle ifade eder:

Şu yalan dünyada kalırım dersen
Helâli haramı bilmez de yer(i)'sen
Yiyip de er geç il malın vermezsün
İğneden ipliğe sorarlar bir gün [5, s. 412].

Ozanın yukarıdaki mısralarında halka vermiş olduğu doğruluk, adalet, kul hakkı, helal haram kavramı gibi dinî anlayışlar ile onların yaşamlarında nelerden kaçınması gerektiğini ve sonunda ahirette bu yapılan amellerden sorgunun olacağını söylemesi; topluma sadece aşk ve sevgi anlayışını anlatmadığını, onları aynı zamanda dinî yönden de bilgilendirdiğini göstermektedir.

İnsanların öldükten sonra ölen kişinin öbür dünyada sırat köprüsünden geçeceğini ve daha sonra sorgu melekleri tarafından sorguya çekileceği bilinmektedir. Ozanın şiirinde sorgu olayının yansıması ve meleklerin ölüleri sorguya çektikleri anın tasviri şöyle geçmektedir:

Ayla günün doğduğunu bilirler
Bir karanlık yerde sual verirler
O ağızsız dilsiz yatan ller
Dur bakalım canım gğler kalır mı [4, s. 419].

Ölünün gmlme olayı mezarlıktaki son iŐlemlerendir. “l mezara kible doğrultusunda konulur, sağ tarafı üzerine kibleye döndürülür. ly mezara koyanlar ‘Allah Taalanın ismiyle ve Resullulahın milleti üzerine seni defnediyoruz’ derler. Bundan sonra imam ve cemaat oldukları yere otururlar. Yâ-sin, Tebâreke, İhlâs (on bir kez), Muavvizeteyn ve Fâtiha sürelerini okuyarak ölünün ruhuna armağan edilir.” [10, s. 56] Şeklinde gerçekleŐen dua ve hocanın gelmesi olayını, defin merasimini ozan Şiirinde Şöyle anlatmaktadır:

Felek bana hańcerini haŐladı
Gz göz oldu yarelerim iŐledi
Hocam geldi Yâsinlerden baŐladı
Baktım sağ yanıma imam da geldi [4, s. 434].

Ölüm, tüm insanlığı meŐgul eden ve onları akılları ermeye başladıktan sonra düŐündüren bir durumdur. Bunun yanında “lm, aynı zamanda hayatın öbür dünyada devam etmesi gibi bir umut ya da en azından bir teselli de taŐımaktadır.” [11, s. 53] cümlesindeki ahiret inancının da etkisiyle öbür dünyada yanında olmasını istediği bazı varlıkları dile getirdiği ve yaşamının öbür dünyada da devam edeceğine inandığını ozanın Őiirindeki Şu dizelerinden anlamaktayız:

Karac’Oğlan der ki gönlüm ilede
Yüz bin topun varsa eğer kalede
Yarın mahŐer günü Cennet’Âlâ’da
El atıp tutmaya dal ver sen bana [4, s. 389].

diyerek ozanın cennette tutunacağı bir dal istediği görülmektedir.

İnsanların dünyada yaŐamları bitip ömürleri tükendikten sonra cennete gitme arzularının olduğunu, cennete gitmeden önce dünyada yaptıklarından sorguya çekileceklerini ozan dizesinde Şöyle dile getirmektedir:

Ne hoŐ olur Şu Cennet’in yapısı
Girmek ister cümle âlem hepsi

Bir büyük korkum var(dır şu) Sırat Köprüsü
Cehennem üstüne kurulur bir gün [5, s. 412].

Ozan, cennete gitmenin bütün insanların arzusu olduğunu, kendisinin dünyada yaptıklarından dolayı cehenneme gitme korkusu taşıdığını belirtirken aynı zamanda dinleyenlerine ahirette çekilecekleri sorguyu hatırlatmaktadır.

Karacaoğlan, dünyadaki yaptıklarından dolayı Allah'a dua eder ve korkusunun sırat köprüsü olduğunu şöyle söyler:

Sabahtan çıktım da seyrân yerine	İki derler bu dünyanın kapusu
On iki yıldız [da] (karşımda) salınıp durur	Yerden göğe imiş anın yapısı
Kadir Mevlâ'm ben günahkâr kulunum	Ulu [bir] korkum da Sırat Köprüsü
Defterim elinde dürülüp durur	Ummânın üstünde salınıp durur [5, s. 520].

Bu dünyanın bâkî olmadığını elbet bir gün kefen ile ahirete gideceğimizi ve insanoğlunun bir kuş misali oluşunu şöyle ifade etmektedir:

Be bak şol kaş ile göze	Yörü ey kaşları kalem
Onlar bâkî kalmaz size	Sağ olursam seni bulam
Bir yakasız gömlek bize	Göğercinliktir bu âlem
Felek biçer demedim mi	Konar göçer demedim mi [4, s. 445].

Ozanın Azrâil'in gelip canını istemesini ve Allah'tan başka yârinin olmayışını dile getirdiği dörtlükler ise şöyledir:

Uryan geldim yine uryan giderim	Karac'Oğlan der ki ismim öğerler
Ölmemeğe elimde fermanım mı var	Ağrı oldu bildiğimiz şekerler
Azrâil gelmiş de can talep eyler	Güzel sever deyi isnâd ederler
Benim can vermeğe dermanım mı var	Benim Hak'tan özge sevdiğim mi var [4, s. 445].

Ozan, yukarıdaki dörtlüklerde, Azrâil'in onun canını almaya geldiğini söylemiştir. Bunun yanı sıra ozan, dünyadaki güzel kızları sevdiğinin sürekli söylendiğini fakat kendisinin asıl ve tek yârinin Hak olduğunu ifade etmiştir.

Ölüm zamanın geldiğini ve mezarının nerede olmasını istediğini şu dizelerle ifade etmektedir:

Cesedimi göz yaşıyla yusunlar Ecel eli ömür ipin düğümler
Mezarımı yol üstüne kosunlar Kıyâmettir bana bugün düğünler
Gelen geçen garip ölmüş desinler Karac'Oğlan doğuş günü bu günler
Dünya bir yol gedâ gider han gider Kırpikler var gönül ile ceng eder
[4, s. 580].

Buradaki dörtlüklerinden de görüldüğü gibi ozanın, ecel ile mücadelesinin başladığını, mezarının gelen geçenler tarafından görülüp halinin bilinmesini istediğini, geride kalanların ölümünden sonra üzüleceğini söylediği görülmektedir.

Yaradan'a el açıp dua edişini ve arzularının kabul olmasını istediğini şu dizelerinde görmekteyiz:

Kadir Mevlâ'm senden bir dileğim var
Şu dileğimi kabul eyle Yaradan
Dört dilek diledim ziyana gitti
Ağlattığın kulu güldür Yaradan [4, s. 511].

Sevdiği tarafından canının alınmasını istemekte ve bu dileğini Allah'a dua ederek dile getirmektedir.

Karac'Oğlan der ki yakıp yandırma Karac'Oğlan der ki yakıp yandırma
Şu gönlümü engin yere kondurma Yükseltip de enginlere indirme
Azrâil gönderip canım aldırma Tatlı cana Azrâil'i gönderme
Sevdiğime canım aldır Yaradan Canım sevdiğime aldır Yaradan
[4, s. 511–512].

şeklindeki sözlerinden de anlaşıldığı gibi ozan, ölümünün sevdiğinin ellerinden olmasını yani alacaksa garibin canını Azrâil'in yerine, sevdiğinin almasını istemektedir.

Sevdiğinin güzelliğini tasvir ederken aynı zamanda onun Kur'an okuduğunu dile getirmesi dizelerde şöyle geçmektedir:

Görenin aklını ediyon tufan
Hatıp dillim dâyim okuyor Kur'an
Seni hûb yaratmış Hazret-i Mennan
Yusuf-i Ken'an'ın belinden misin [4, s. 534].

Yukarıda sevdiğinin okumuş olduğu Kur'an ile onun güzelliği yanında iman sahibi olduğunu da vurguladığı görülmektedir.

Allah tarafından konulan ve insanların uyması gereken kuralları, gıybet konusunu, oruç tutma ve namaz kılma durumunu Kur'an aracılığıyla ifade ettiği aşağıdaki sözlerinde görülmektedir:

Ben değilim bunu kitap söyleyen
İnip aşkın deryasını boylayan

Dilini dinleyip gıybet eyleyen
Oruç tutup beş vaktini kılmasın [4, s. 551].

Karacaoğlan, sevgilisinin cehennemde ateşlerde yanmasını ve cennetten uzak kalmasını isteğini şu sitemli sözlerle dile getirmektedir:

Dilerim Subhan'dan olma bermurat	Bu Karac'Oğlan'ı sen ağılatırsın
Cisminde kalmasın bir alçaklık zat	Kadir Mevlâ'm her murada kadirsın
Cennet yüzünü görme ilelebet	Her dem zebâniler belini kırsın
Cehennem meskenin yerin nâr olsun	Her vurdukça iki eli var olsun

[4, s. 558].

Yukarıdaki sitemli sözlerinden ozanın sevgilisine karşı kızgın ve kırgın olduğu veya kendisinden arzuladığı sevgiyi görmediği bu yüzden de Allah'tan, onun cehennemde yakmasını ve kıyamet gününe kadar her daim zebaniler yüzünden başının darda kalmasını dilediği anlaşılmaktadır.

Namaz kılmanın önemini ve iman sahibi olmanın övünülecek bir durum olduğunu şu dizelerde ifade eder:

Üç günlük fani dünyada
Ölmeden gülen öğünsün
Beş vaktini da kazaya
Komayıp kılan öğünsün [4, s. 551].

Sonuç

Karacaoğlan, söylediği şiirleri ile halkın gönlünde taht kurmuştur. O yeri geldiğinde halk tarafından bir efsane, evliya olarak anılmış, yeri geldiğinde âşıkların dili olarak görülmüş bir ozandır. Karacaoğlan, beslendiği ortak kültür değerlerini şiirlerinde kendine has bir tarz ile yeniden yoğurmuş ve bunu da sazı aracılığıyla ustalıkla dile getirmiştir.

H. Çetin. Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Ahlak Anlayışı ve Dinî Motifler

Kendine has yorumuyla Türk halklarının gönüllerinde ve dillerinde büyük yer etmiştir. Şiirlerinde, aşka düşmüş sevdasını dile getirmiş, sevmiş ayrılmış aşıkların hüznünü dile getirmiş, sevdiğinin göğsünde dem almış, seveda uğruna yâd ellerde özlem duygusuyla yanmış, sevgisine karşılık bulamadığı zaman ise sevdiğine sitemlerde bulunmuş yani halkın duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir. Karacaoğlan lirik şiirleri ile bilinmesine rağmen yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi onun hem ahlak anlayışı hem de dinî yönü güçlü şiirler de icra ettiği görülmektedir. Sonuç olarak Karacaoğlan, aşk ve doğa şiirlerinin yanında dini ve ahlaki şiirleri ile de halkın sevdiği ve gönlünde uzun yıllardır yaşattığı bir halk ozanıdır.

Kaynakça

1. Bülent A, *Adana'da Geçmişten Bugüne Âşıklık Geleneği (Karacaoğlan – 1966)*, Altın Koza Yayınları, Adana, 2009, s.
2. Başgöz, İ, *Karac'oğlan*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.
3. Elçin Ş, *Halk Edebiyatı Araştırmaları – I*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s.
4. Sakaoğlu S, *Karaca Oğlan*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012, s.
5. Görkem İ, *Anadolu Âşıkları – I Karacaoğlan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016
6. Başgöz İ, (1986). *Folklor Yazıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1986, s.
7. Fuat, M, *Karacaoğlan*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s.
8. Cunbur, M, *Karacaoğlan Şiirler*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s.
9. Günay, U, (1993). “XVII. Yüzyıl Saz Şairi Çukurovalı Karacaoğlan İle İlgili Bir Değerlendirme”, II. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri (19-23 Kasım1991) Adana, s. 33.
10. Örnek, S. V, (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1984, s.
11. Bekki, S, “Türk Halk Anlatılarında Ölüm Ruhu Motifi”, *Milli Folklor*, 2000, Yıl: 16, C. 8, S.62, s.53.

Андатпа

Түрік ауыз әдебиеті үлгілері халықтың жадында ғасырлар бойы өмір сүріп келеді. Бұл мәдени жады бүгінгі күнге дейін адамдардың сезімдері мен ойларын өзіндік өрнек мәнерімен жеткізетін өлең-жырлар арқылы сақталды. Осы ауызша мәдениетті бүгінге жеткізушілердің бірі – Каражаоғланның өлеңдеріндегі махаббат, сағыныш пен табиғат суреттері оның аспабы мен дауысының әсерлі үнімен халықтың жүрегінен үлкен орын алды. Оның өлеңдері ел ішінде көп айтылды. Лирик ақын ретінде танымал болған Каражаоғланның сопылық және діни сипаттағы әсерлі өлеңдері де бар. Осы өлеңдерді оқыған кезде жүрек тілінің күшімен қатар, рухани сезімдері бар өлеңдерді де халық жақсы көретіндігін байқаймыз. Бұл зерттеуде біз Каражаоғланның адамгершілік түсінігі мен діни мотивтерінің оның өлеңдерінде қалай көрініс тапқанын және осы рефлексиялардың өмір сүрген кезеңі тұрғысынан ауызша мәдениет контекстіндегі қызметі мен рөлін қарастырамыз.

Кілт сөздер: ауызша мәдениет, жыршылық дәстүр, Каражаоғлан, адамгершілік және дін.

(Четин Х. Каражаоғлан өлеңдеріндегі моральдық түсінік пен діни мотивтерді талдау)

Аннотация

Турецкое устное творчество поколениями живет в памяти людей. Эта культурная память сохранилась до наших дней благодаря поэтам и сказителям, которые передают чувства и мысли людей своим уникальным стилем выражения. Одно из важных имен в передаче данного устного творчества является Караджаоглан. Изображения любви, тоски и природы в его стихах заняли особое место в сердцах людей благодаря впечатляющему звучанию его инструмента и голоса. Стихи передавались из уст в уста, а некоторые из его стихов были спеты. В дополнение к этим стихам Караджаоглана, известного как поэта, пишущего о любви, есть также влиятельные стихи с суфийскими и религиозными характеристиками. Глядя на эти стихи, мы видим, что, помимо духовно-сентиментальных, люди также любят его духовные стихи. В данной статье мы рассмотрим, как Караджаоглан отражает свое понимание морали и религиозных мотивов в своих стихах, а также функцию и роль устного творчества с точки зрения периода, в котором он жил.

Ключевые слова: устное творчество, традиции сказителей, Караджаоглан, нравственность и религия.

(Четин Х. Исследование нравственного понимания и религиозных мотивов в стихах Караджаоглана)